Turkish Studies
Current Debates in Social Sciences (CUDES-2018)
Volume 13/23, Summer 2018, p. 211-224
DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14226
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi
Received/Geliş: Ekim 2018 **Accepted/Kabul:** Ekim 2018
Referees/Hakemler: Dr. Öğr. Üyesi Makbule ŞİRİNER ÖNVER - Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül KANBAK

This article was checked by iThenticate.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ MÜZAKERELERİNDE GELİNEN NOKTA: PARİS ANLAŞMASI VE SONRASI

Nihal Şirin PINARCIOĞLU[*]

ÖZET

İklim değişikliği problemi, küresel bir sorun olarak ülkelerin gündemlerinde giderek daha fazla yer almakta ve konuyla ilgili politikalar geliştirilmektedir. Büyük ölçüde insan kaynaklı faaliyetler sonucu sera etkisi yaratan gazların atmosfere salınışı ile ortaya çıkan küresel ısınma ve ısı artışının neden olduğu iklim değişikliği tüm dünyayı yakından ilgilendiren bir sorun alanıdır. Bu sorunun olumsuz sonuçlarını minimize etmeye yönelik uluslararası birtakım faaliyetler yürütülmekte, devletler tarafından çeşitli politikalar oluşturulmaktadır. Bu faaliyetler; uluslararası konferanslar, paneller, müzakereler ve sözleşmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. İklim değişikliğine neden olan sera gazı salımlarını azaltmaya yönelik eylem stratejilerini ve yükümlülükleri içeren ilk uluslararası belge olan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS), aynı konuda yasal olarak bağlayıcı yükümlülükler getiren Kyoto Protokolü ve tarihin en kapsamlı iklim değişikliği anlaşması olarak anılan Paris Anlaşması, iklim değişikliği sorununa yönelik faaliyetlerin kilometre taşları kabul edilmektedir.2020 yılının sonunda süresi dolacak olan Kyoto Protokolü, yerini yeni iklim rejimi çerçevesini oluşturan Paris Anlaşmasına bırakacaktır. Bu makale, küresel bir sorun olarak iklim değişikliğini, bu soruna uluslararası çözüm arayışlarını ve bu noktada küresel bir iklim rejimi kurma çabalarını genel olarak ele alıp Paris Anlaşması ve sonrasında gerçekleştirilen Marakeş İklim Zirvesi ve Bonn İklim Zirvesi bağlamında küresel iklim değişikliği gündemini tartışmak ve değerlendirmek amacıyla kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İklim değişikliği, Paris Anlaşması, Marakeş İklim Zirvesi, Bonn İklim Zirvesi

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Batı Raman Kampüsü, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-mek: npinarcioglu@gmail.com

THE STATE OF CLIMATE NEGOTIATIONS: THE PARIS AGREEMENT AND AFTER THE AGREEMENT

ABSTRACT

The problem of climate change is a topical issue on the agenda of the countries as a global problem and policies are developed about the issue. Global warming emerges as a result of releasing green-house gases into the atmosphere because of human-inducedactivities. Climate change caused by global warming is a problem that concerns the whole world. Some international activities are conducted to minimize the negative consequences of this problem and various policies arecreated by the States. These activities are international conferences, panels, negotiations and contracts. United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), the first international document to include action strategies and obligations to reduce green house gase missions that cause climate change, The Kyoto Protocol that establishing legally binding obligations on the same subject and The Paris Agreement that the most comprehensive climate change agreement in history, are accepted the milestones of the climate change activities. The Kyoto Protocol, which will expire at the end of 2020, will be replaced by the Paris Agreement, which forms the framework for a new climate regime. This article discusses climate change as a global problem and international solutions to this problem and efforts to establish a global climate regime at this point. And also to discuss and evaluate the global climate change agenda in the context of the Paris Agreement, Marrakech Climate Summit and the Bonn Climate Summit.

STRUCTURED ABSTRACT

Climate change is one of the most important global environmental problems. Especially when the production increased with industrialization process, the energy need increased and fossil fuels were used to meet this need. As a result, greenhouse gases have begun to accumulate in the atmosphere and environmental problems have been felt especially since the 1990s, and global warming and climate change problem has begun to come up more widely. According to the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), which is adopted as the basic document on climate change, climate change is "a change in climate as a result of human activities that directly or indirectly disrupt the composition of the global atmosphere in addition to the natural climate change observed in comparable timeframes". In this definition, it is emphasized that climate changes due to human activities other than natural processes. Industrial activities increased with industrialization and energy needs, increased use of fossil fuels, urbanization, population growth, advances in technology and transport, and many other human-induced activities linked to human intervention in nature cause climate change. Indeed, the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) reports that 95% of climate change is caused by human-induced activities. These activities lead to an increase in greenhouse gases and by 2030 it is estimated that the carbon dioxide content will increase by 2 times and global temperature will rise by 2-5

degrees than Industrial Revolution. Governments come together in the face of this problem which is closely related to the whole world and develop strategies within the framework of certain partnerships.

The possibility of changing the climate as a result of the increase in carbon dioxide accumulation in the atmosphere was first suggested by the Nobel laureate Swedish S. Arrhenius (1896) in 1896. However, the first international step to attract attention to the issue was taken with the First World Climate Conference held in 1979 under the leadership of World Meteorological Organization (WMO). In 1988, the World Meteorological Organization and the United Nations jointly formed the Intergovernmental Panel on Climate Change and the first intergovernmental negotiations have started in 1991 following the Second World Climate Conference in 1990. The United Nations Framework Convention on Climate Change, the first concrete step in the fight against climate change, was signed in 1992 by states in Rio-Brazil and came into force in 1994. The Convention is important for the development of scientific climate change discourse in the political sphere. The Convention includes a memorandum of understanding that States should cooperate in reducing their greenhouse gas emissions that cause climate change to their extent and responsibilities. It is based on "the principle of common but differentiated responsibilities and relative capabilities" taking into account the historical responsibilities, development priorities and special conditions of the countries in order to reduce greenhouse gas emissions. At this point, the Convention emphasizes that some countries should take more responsibility for the greenhouse gases that cause climate change after the industrial revolution, because they leave the greenhouse gases to the atmosphere more than other countries; it foresaw the combat against climate change through joint but differentiated efforts. The proposed methods of combating climate change include mitigation and adaptation measures.

The Convention basically envisaged to reduce the greenhouse gas emissions in 2000 to the level of year 1990 and outlined the policies and actions to be taken for this purpose; however, it did not provide legal binding of these emission targets. The Kyoto Protocol, which was established to ensure legal cohesion, is the first concrete step to achieve the goals set out in the UNFCCC. For the first time, a document with binding provisions on the release of greenhouse gases has emerged. Party countries waited 8 years in order to provide the Protocol signed in 1997 to enter into force due to the fact that the emissions of the partner countries should reach 55% of the total emissions on earth and the protocol entered into force in 2005. The Kyoto Protocol, which has created great expectations, can be said to have limited contribution to the fight against climate change. However, the fact that the USA, which has the highest greenhouse gas emissions of the period, did not approve the protocol created a significant problem.

The Paris Agreement, adopted in December 2015, is the most important legal document that has binding feature and replaces these two regulations. The Paris Agreement, a turning point in the global struggle with climate change, was adopted at the 21st Conference of the Parties (Paris Climate Summit) held in Paris in 2015. The agreement was signed by 195 countries, which constitute 99.76% of global emissions. The Paris Agreement envisions a certain temperature increase unlike the

Kyoto Protocol and aims to increase efforts to keep the temperature rise well below 2 ° C, if possible below 1.5 ° C. The agreement, unlike the Kyoto Protocol, imposes obligations on both developed and developing countries. According to the agreement, countries will prepare National Contribution Statements (NCSs), taking into account their own capacities within the framework of common but differentiated responsibilities. Under the agreement, developed countries are expected to pioneer efforts to reduce greenhouse gas emissions by taking into account their historical responsibilities. Developing countries will be encouraged to strengthen their mitigation activities.

The most important problem that could put the Paris Agreement in trouble is the legal enforcement point. Even though the Paris Agreement is legally binding, the lack of a sanction mechanism for the implementation of the National Contribution Statements means that there may be significant problems in the implementation of the Agreement. However, the adoption of almost 200 countries with a target of 1.5 ° temperature increase may be seen as a political achievement. However, achieving this goal means a complete abandonment of fossil fuels. It is debated that which country will stop using in which amount. However, when we look at the Paris Summit, it is seen that countries such as China, Saudi Arabia and other Gulf countries whose economies are based on fossil fuels make the process more difficult.

After the Paris Agreement, the summits of Marrakech and Bonn were organized. These Summits continued to make discussions on how to implement the Paris Agreement, rather than creating a very effective agenda and the decisions have been taken for this. Summits focusing on issues that will be the agenda for the implementation of the Paris Agreement such as the Paris Code of Conduct, Facilitating Dialogue, Social Gender, and the subsequent Conference of Parties, are important in this sense.

In the first part of the article, the focus is on the search for international solutions to the climate change problem and on the main works carried out in the context of the Paris Agreement and in the second part, the Paris Agreement and the Summits of Marrakech and Bonn are discussed and the point combating the climate change and agenda of the climate change is assessed and discussed.

Keywords: Climate Change, The Paris Agreement, Marrakech Climate Summit, Bonn Climate Summit

1. Giriş

İklim değişikliği, günümüzde en önemli küresel çevre sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle sanayileşme süreciyle birlikte üretim artınca enerji ihtiyacı da artmış, bu ihtiyacı karşılamak için fosil yakıtlar[1] kullanılmıştır. Sonuç olarak sera gazları atmosferde birikmeye başlamış, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren çevre sorunları hissedilir olmuş, küresel ısınma ve iklim değişikliği sorunu da daha geniş olarak gündeme gelmeye başlamıştır. İklim değişikliği ile ilgili temel belge kabul edilen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)'ne göre iklim değişikliği, "karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek

[1]Fosil yakıtlar nedeniyle yılda yaklaşık yedi milyar ton karbon atmosfere salınmaktadır (Godrej, 2003: 35).

olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik"tir. Bu tanımda, iklimin doğal süreçler dışında insan faaliyetleri nedeniyle değiştiği vurgulanmaktadır. Sanayileşmeyle artan endüstriyel faaliyetler ve enerji ihtiyacı, fosil yakıt kullanımının artması, kentleşme, nüfusun artması, teknolojide ve ulaşımda ilerlemeler ve insanın doğaya müdahale etmesiyle bağlantılı diğer birçok insan kaynaklı faaliyet, iklim değişikliğine neden olmaktadır. Nitekim Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) raporları da iklim değişikliğinin %95 oranında insan kaynaklı faaliyetler sonucunda oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu faaliyetler, sera etkisi yaratan gazların artışına yol açmaktadır ve 2030 yılına kadar karbondioksit oranının Sanayi Devrimi öncesine göre 2 kat, küresel ısının 2-5 derece arası artacağı tahmin edilmektedir (Akt. Duru, 2001: 309). Tüm dünyayı yakından ilgilendiren bu sorun karşısında devletler bir araya gelerek belli ortaklıklar çerçevesinde stratejiler geliştirmektedirler.

İklim değişikliği sorununa dikkat çekmek üzere atılan ilk ciddi adım 1979 yılında düzenlenenBirinci Dünya İklim Konferansı ile atılmıştır. Konuyla ilgili ilk somut belge ise 1992'de imzaya açılan BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi olmuştur. Ardından Kyoto Protokolü, Taraflar Konferansları ve son olarak Kyoto Protokolü'nün yerini alacak olan ve yeni bir iklim rejiminin çerçevesini oluşturan Paris Anlaşması konuyla ilgili atılan önemli uluslararası adımlardır.

Makalenin ilk bölümünde, iklim değişikliği sorununa yönelik uluslararası çözüm arayışlarına ve bu kapsamda Paris Anlaşmasına değin yürütülen belli başlı çalışmalara odaklanılmakta, ikinci bölümde Paris Anlaşması ile Marakeş ve Bonn Zirveleri ele alınarak iklim değişikliğiyle mücadelede gelinen nokta ile iklim değişikliği gündemi değerlendirilmekte ve tartışılmaktadır.

2. Küresel bir sorun olarak iklim değişikliği ve uluslararası çözüm arayışları

İklim değişikliğinin tüm dünyayı olumsuz olarak etkileyeceği gerçeği, konunun küresel gündemde yer bulmasına ve devletlerin konuyla ilgili ortak politikalar geliştirmesine zemin hazırlamıştır. Bu kapsamda çeşitli uluslararası konferanslar, paneller düzenlenmiş, hükümetler arası müzakereler başlamış, sözleşmeler imzalanarak yürürlüğe girmiştir.

Atmosferdeki karbondioksit birikiminin artması sonucu ikliminin değişme olasılığı, ilk kez 1896 yılında Nobel ödüllü İsveçli S. Arrhenius (1896) tarafından ileri sürülmüştür. Bununla birlikte konuya dikkat çekmek için uluslararası ilk ciddi adım Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) öncülüğünde1979 yılında düzenlenen Birinci Dünya İklim Konferansı ile atılmıştır (Türkeş, 2001: 14). 1988 yılında Dünya Meteoroloji Örgütü ve Birleşmiş Milletler, Hükümetler Arası İklim Değişikliği Panelini ortaklaşa oluşturmuş ve 1990 yılında düzenlenen İkinci Dünya İklim Konferansının ardından 1991'de ilk hükümetler arası müzakereler başlamıştır. İklim değişikliğiyle mücadelede ilk somut adım olma özelliğini taşıyan BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ise 1992'de Rio-Brezilya'da devletlerin imzasına açılmış, 1994 yılında yürürlüğe girmiştir.

2.1. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)

İklim değişikliği konusunda gelişmiş ülkeleri acil eyleme geçmeye çağıran BMİDÇS, 1992 yılında Rio Yeryüzü Zirvesi sonucunda hazırlanmıştır. Sözleşme, bilimsel iklim değişikliği söyleminin siyasal alanda da geliştirmesi açısından önem taşımaktadır. Sözleşme, devletlerin iklim değişikliğine neden olan sera gazı salımlarını azaltma konusunda kendi koşul ve sorumlulukları ölçüsünde işbirliği yapmalarına yönelik bir mutabakatı içermektedir. Sera gazı emisyonlarının azaltılması için, ülkelerin tarihsel sorumluluklarını, kalkınma önceliklerini ve özel koşullarını göz önüne alarak "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler" ilkesine dayanmaktadır. Bu noktada Sözleşme, bazı ülkelerin sanayi devriminden sonra iklim değişikliğine sebep olan sera gazlarını atmosfere diğer ülkelerden daha çok bırakmalarından ötürü daha fazla sorumluluk almaları gerektiğine vurgu yapmakta, taraf ülkelerin, ortak fakat farklılaştırılmış

çabalarla iklim değişikliğiyle mücadele etmesini öngörmektedir (UNFCCC, 1992). Öngörülen iklim değişikliğiyle mücadele yöntemleri ise azaltım ve uyum önlemlerini kapsamaktadır.[2]

BMİDÇS, taraf ülkeleri azaltım ve uyum yükümlülüklerine göre üç sınıfa ayırmıştır.Ek-I ülkeleri, tarihsel sorumluluğu bulunan ve azaltım yapması öngörülen sanayileşmiş ülkeleri kapsamaktadır. Bu ülkeler Avrupa Birliği (AB), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkeleri ve eski Doğu Bloku ülkeleridir. Ek-II ülkeleri ise, özellikle uyum konusunda gelişmekte olan ülkelere para ve teknoloji transferiyle destek olmaları öngörülen ve mali sorumluluğu bulunan refah sahibiülkelerdir. Bu ülkeler AB ve OECD üye ülkeleri olarak belirlenmiştir. Ek-I dışında kalan ülkeler ise sözleşmeye taraf olan ancak; azaltım ve mali sorumluluğu olmayan ülkelerden oluşmaktadır (UNFCCC, 1992).

Sözleşme, temel olarak 2000 yılındaki sera gazı emisyonlarını 1990 yılı seviyesine indirmeyi öngörmüş ve bunun için gerçekleştirilecek politika ve eylemlerin çerçevesini çizmiştir; ancak bu emisyon hedeflerinin yasal bağlayıcılığını sağlamamıştır.

1995 yılında Berlin'de gerçekleştirilen Birinci Taraflar Konferansındakonuyla ilgiliyeni bir uluslararası düzenlemenin yapılmasıve Japonya'nın Kyoto kentinde bir konferans daha düzenlenmesi kararı alınmıştır. Hemen öncesinde -1996 yılında- Cenevre'de İkinci Taraflar Konferansı yapılmış, Ek-I ülkeleri yasal bağlayıcılık taşıyan taahhütleri benimseyeceklerini "Cenevre Deklarasyonu"yla ilan etmişlerdir. 1997'de Kyoto'da yapılan Üçüncü Taraflar Konferansında ise devletlerin, üstlendikleri bu sorumlulukları somutlaştırdıkları Kyoto Protokolü imzaya açılmıştır.

2.2. Kyoto Protokolü

Kyoto Protokolü, BMİDÇS'de belirlenen amaçlara ulaşmak üzere atılan ilk somut adımdır. Protokolle birlikte ilk kez sera gazlarının salımına ilişkin bağlayıcı hükümleri olan bir belge ortaya çıkmıştır (Duru, 2001: 314).Protokolün yürürlüğe girmesi için taraf ülkelerin emisyonlarının yeryüzündeki toplam emisyonun %55'ine ulaşması gerekliliği nedeniyle 8 yıl beklenmiş, Protokol 2005 yılında yürürlüğe girebilmiştir.

Protokol kapsamında 2008-2012 yılları birinci yükümlülük dönemi olarak belirlenmiş, 38 ülkenin bu dönemde sera gazı salımlarını 1990 yılına göre %5oranında[3]azaltmaları öngörülmüştür.%5'lik azaltma hedefine ulaşmak için her bir Ek-I ülkesinin farklı katkı vermesi yani bazı ülkelerin daha düşük bazılarının ise daha yüksek azaltım yapması kararlaştırılmıştır. Sonuç olarakbu hedef, Ek-I ülkelerinin toplam olarak ulaşması planlanan bir azatlım hedefi olarak belirlenmiştir (UNFCCC, 1998). Protokol'de belirlenen bir diğer önemli konu, gelişmiş ülkelerin, diğer ülkelere -çevre duyarlı teknoloji geliştirmeleri için- mali yardımda bulunmasıdır.

Büyük beklentiler yaratan Kyoto Protokolü'nün iklim değişikliğiyle mücadeleye sınırlı katkı sağladığı söylenebilir. Nitekim dönemin en fazla sera gazı salımı yapan ülkesi olan ABD'nin protokolü onaylamaması önemli bir sorun yaratmıştır.

Öte yandan, protokolünsadece Ek-I ülkelerine yükümlülük getirmesi, Çin ve Hindistan gibi yüksek salım yapan gelişmekte olan ülkelerin ek-dışı olarak salım azaltımıyla yükümlü olmamaları da diğer önemli sorun alanı olarak belirmiştir. Çünkü ABD başta olmak üzere gelişmiş ülkeler, bir yandan gelişmekte olan ülkelerin de yükümlülük üstlenmeleri gerektiğini düşünmüş bir yandan da

[2]İklim değişikliğine neden olan insan kaynaklı sera gazı salımlarının kontrol altına alınması, azaltılması ve tutulmasına yönelik önlemler azaltım, iklim olaylarının etkileriyle mücadele etmek, yarar sağlamak ve etkileri yönetebilmek için strateji geliştirilmesi ve uygulanmasıyla ilgili önlemler de uyum olarak kabul edilmektedir.

[3] Bu hedef, bilimsel kriterlere göre değil, ülkeler arasındaki müzakerelerin sonucuna göre yani daha çok siyasal ve ekonomik etmenlere göre belirlenmiştir.

kendi aralarında indirim oranlarının lehlerini düzenlenmesi için birbirleriyle çatışma yaşamışlardır (Duru, 2001: 315).

2.3. Kopenhag ve sonrası: Paris Anlaşmasına giden yol

Kyoto Protokolü'nün ardından 2007 yılında IPCC dördüncü değerlendirme raporu yayımlanmıştır. Bu raporun ardından Bali'de 13. Taraflar Konferansı düzenlenmiş, sonucunda ise Bali Yol Haritası belirlenmiştir. Bali Yol Haritası'nın amacı, 2012 yılında bitecek olan Kyoto Protokolü'nün birinci yükümlülük döneminin ardından, 2009 yılına kadar bir uluslararası anlaşmanın hazırlanmasıdır.[4] Ancak, 2009'da Kopenhag'da yapılan 15. Taraflar Konferansı'nda ülkeler uzlaşamamış, bu amaca ulaşılamamıştır. Bu durum, iklim değişikliğiyle mücadelede bir tıkanıklık endişesini beraberinde getirmiştir.

2011 yılında ise Durban'da 17. Taraflar Konferansı yapılmış, 2013-2020 yılları arasının Kyoto Protokolü'nün ikinci yükümlülük dönemi olarak sürdürülmesi kararı alınmıştır. En önemlisi de 2015 yılına kadar müzakere edilmesi ve 2020 yılında yürürlüğe girmesi öngörülen küresel azaltım anlaşması kararı çıkmıştır. Bununla birlikte, Durban Konferansı'nda aynı zamanda bu ikinci yükümlülük dönemine destek daha da azalmıştır. 2012 yılında ise Doha'da gerçekleşen 18. Taraflar Konferansı'nda ülkeler azaltım konusunda uyum tartışmaları çerçevesinde iklim felaketleri kaynaklı kayıp ve zararlar için bir yol haritası çıkartılmasına karar vermiştir.

Bununla birlikte, gelinen noktada; 1990'lık yılların başından itibaren müzakere eden devletlerin, iklim değişikliğinin ciddiyeti karşısında ortaya koydukları iradeler yetersiz kalırken, sera gazları salımlarında da artış olmuştur. 1990-1994 yıllarındaki atmosferdeki karbondioksit artışı ortalama 1,19 ppm/yıl iken, 2010-2012 artış ortalaması yaklaşık iki katına çıkmıştır.[5]

Sera gazı salımlarının artarak devam etmesi, ülkelerin yeni bir iklim anlaşması gerekliliğini gündemlerine almalarını sağlamıştır. Kopenhag'taki tıkanıklığın tekrar etmemesi için, azaltım hedefleri ve faaliyetlerinin ülkelerin kendilerine bırakılması kararı alınmıştır. Bu noktada ülkeler, Ulusal Katkı Niyeti Beyanlarını (INDC) hazırlayacaklar ve bunlara bağlı kalmakla sorumlu tutulacaklardır.

3. Paris Anlaşması

Küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle mücadelede 2015 yılı sonuna kadar en önemli iki belge BMİDÇS ve Kyoto Protokolü olmuştur. 2015 yılı Aralık ayında kabul edilen Paris Anlaşması ise, bu iki düzenlemenin yerini alan ve bağlayıcılığı olan en önemli yasal belgedir. İklim değişikliği ile küresel mücadelede bir dönüm noktası olan Paris Anlaşması2015 yılında Paris'te düzenlenen 21. Taraflar Konferansı (Paris İklim Zirvesi)'nda kabul edilmiştir. Anlaşmayı, küresel emisyonların %99,76'sını oluşturan 195 ülke imzalamıştır.[6]

Anlaşmanın ikinci maddesinde, öncelikli amaçlar ve ilkeler şu şekilde belirlenmiştir;

"*1.Sözleşmenin uygulanmasına ve hedefine ulaşmakta destek niteliğindeki bu Anlaşma iklim değişikliği tehdidine, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğu ortadan kaldırma çabaları bağlamında küresel yanıtı aşağıdaki yollarla güçlendirmeyi amaçlamaktadır:*

[4] Detaylı bilgi için bakınız: http://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa
[5] Detaylı bilgi için bakınız: http://tr.boell.org/sites/default/files/tipig_idep_raporu.pdf

[6] Anlaşmanın yürürlüğe girmesi için sera gazı salımlarının en az %55'ini yapan devletler veya en az 55 taraf ülke tarafından imzalanması gerekmiştir. Anlaşma, 2016 yılı başında imzaya açılmış ve çok hızlı bir şekilde imza ve ulusal onay süreçlerini tamamlamış ve bir yıl içinde yürürlüğe girmiştir. Daha az salım öngören Kyoto Protokolü'nün yürürlüğe girmesinin 8 yıl sürdüğü düşünüldüğünde, Paris Anlaşması bu noktada önemli bir başarı yakalamıştır.

(a) Küresel ortalama sıcaklıktaki artışı endüstri öncesi düzeylerin 2°C üstünün çok aşağısında tutarak ve sıcaklık artışını endüstri öncesi düzeylerin 1,5°C üstüyle sınırlamak yönünde çaba göstererek bunların iklim değişikliği risk ve etkilerini önemli ölçüde sınırlayacağını kabul etmek,

(b) İklim değişikliğinin olumsuz etkilerine uyum kabiliyetini arttırmak, iklim direncini ve sera gazı düşük emisyonlu büyümeyi gıda üretimini tehdit etmeyecek şekilde güçlendirmek,

(c) Düşük emisyonlu ve iklim yönünden dirençli büyümeyle uyumlu finansman akışını sağlamak.

2. İşbu Anlaşma hakkaniyet ilkesine ve ortak fakat farklı ulusal koşullar ışığında farklılaştırılmış sorumluluklar ve mütekabilyetkiler ilkelerini yansıtacak şekilde uygulanacaktır." (Paris Anlaşması, 2015).

Buna göre, Paris Anlaşması, Kyoto Protokolünden farklı olarak belirli bir sıcaklık artışı öngörmekte ve sıcaklık artışını 2°C'nin oldukça altında, mümkünse 1,5°C'nin altında tutmak için çabaların artırılmasını hedeflemektedir. Anlaşma, yine Kyoto Protokolü'nden farklı olarak hem gelişmiş hem de gelişmekte ülkelere yükümlülük getirmektedir. Anlaşmaya göreülkeler, ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar çerçevesinde kendi kapasitelerini göz önüne alarak Ulusal Katkı Beyanları (NDC) hazırlayacaklardır.

Anlaşma kapsamında, gelişmiş ülkelerin tarihsel sorumlulukları dikkate alınarak sera gazı salımlarının azaltılması çabalarına öncülük etmesi beklenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ise azatlım faaliyetlerini güçlendirmeleri teşvik edilecektir. Bunun gerçekleşmesi için de 2020 sonrası yıllık 100 milyar dolar iklim finansman mekanizması (Yeşil İklim Fonu) oluşturulacak ve 2025 yılından itibaren somut ihtiyaç analizlerine göre güncellenerek devam ettirilecektir.

Özetle, Paris Anlaşması azaltım, uyum, finans, kayıp ve zarar, şeffaflık, teknoloji transferi, kapasite geliştirme gibi konulara odaklanmış ve Anlaşmanın etkililiğini artırmaya yönelik düzenlemeler getirmiştir. Bu kapsamda Paris Anlaşmasına göre;

- Küresel sıcaklıktaki ortalama artışın 2°C'nin aşağısında tutulması, mümkün olduğunca 1,5°C ile sınırlandırılması için çaba gösterilmelidir.
- Taraf ülkeler, ulusal katkı beyanlarını her beş yılda bir güncellemeleri gerekmektedir. Yanı sıra 2020 yılı itibariyle düşük sera gazı emisyonlu büyüme stratejileri uzun vadeli olarak Sekretaryaya iletilmelidir.
- Yeşil İklim Fonu, gelişmekte olan ülkelere, uyum planlarını hazırlamaları ve hayata geçirmeleri için desteği hızlandırması gerekmektedir.
- Gelişmiş ülkeler, ihtiyaç sahibi gelişmekte olan ülkelere finans, teknoloji ve kapasite geliştirme desteği vermelidir.
- Gelişmiş ülkelerin emisyon azaltım hedef yükümlülüğünü üstlenmeleri, gelişmekte olan ülkelerin ise "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk" ilkesi gereği azaltım çabalarını güçlendirmeyi sürdürmesi gerekmektedir.
- İklim değişikliğinin olumsuz etkileri karşısında özel olarak kırılganlık taşıyan ve uyum için kapasite kısıtları bulunan ülkelerin öncelik ve gereksinimleri dikkate alınmalıdır (Paris Anlaşması, 2015).

3.1. Paris Anlaşması üzerine bir değerlendirme

Paris Anlaşması, küresel sıcaklık artışının 2°C'nin aşağısında tutulmasını ve hatta mümkün olduğunca 1,5°C ile sınırlandırılmasını öngörmektedir. Bununla birlikte Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), devletlerinParis Anlaşması kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirse -Ulusal Katkı Niyeti Beyanlarını harfiyen uygulasa- dahi küresel sıcaklık artışını 2°C ile sınırlamanın mümkün olmayacağını, ısınmanın 2.7 ila 3°'yi bulacağını bildirmektedir (UNEP, 2016).

Ülkelerin ulusal katkı beyanlarını beş yılda bir güncelleyecek olması da sorun yaratan durumlardan biridir. Bilimsel çalışmalara göre, sera gazı azaltımlarının bu kadar uzun yıllara yayılarak yapılmasını bekleyecek bir zaman olmayabilir. Kaldı ki, Ulusal Katkı Beyanları için de esnek ve bağlayıcı olmayan bir yöntem benimsenmiştir. Yani artık ülkeler, taahhütler yerine gönüllülüğe dayalı, esnekliği olan ve bağlayıcılık içermeyen bir yöntemle ulusal katkılarını sunacaklardır.

Paris Anlaşması'nı zora sokabilecek en önemli sorun, hukuki yaptırım noktasıdır. Paris Anlaşması'nın hukuki bağlayıcılığı olsa da Ulusal Katkı Beyanlarının uygulanmasına yönelik bir yaptırım mekanizmasının bulunmaması, Anlaşmanın uygulanmasında önemli sorunların yaşanabileceği anlamına gelmektedir. Öte yandan, Anlaşmanın iklim değişikliği sorununun çözümünü teker teker ülkelerde araması, neo-liberal bir perspektifi de yansıtmakta ve yaşatmaktadır. Soruna neden olan bir politik perspektifle sorunu çözmeye çalışmak üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur.

Bununla birlikte, 1,5° sıcaklık artış hedefini neredeyse 200 ülkenin kabul etmesi siyasi bir başarı olarak görülebilir. Ancak bu hedefe ulaşmak, fosil yakıtlardan tamamen vazgeçilmesi anlamına gelmektedir. Hangi ülkenin bundan ne kadar vazgeçebileceği ise muammalıdır. Nitekim Paris Zirvesi'ne bakıldığında ekonomileri fosil yakıta dayalı olan Çin, Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri gibi ülkelerin süreci zorlaştırdığı görülmektedir.[7]

Son olarak, Paris Anlaşması'nın somut bir hedef koyması, toplumsal hareketlerin yürüttüğü iklim mücadelesine uluslararası bir meşruiyet kazandırması açısından önem taşımaktadır. Bu anlamda, iklim hareketlerinin devletleri harekete geçirecek bir zemin yaratma noktasında Anlaşma'nın olumlu bir katkısı olduğu söylenebilir.

4. Marakeş Zirvesi (22. Taraflar Konferansı) gündemi

Paris Anlaşması'nın kabul edilmesinin ardından 2016 yılında Marakeş'te 22. Taraflar Konferansı (COP 22) düzenlenmiştir. Paris Anlaşmasının uygulanmasına yönelik çerçevenin çizilmesi,Kyoto Protokolü sonrası yeni işleyiş ve düzenlemelere sahip olacak bu Anlaşmanın belirleyeceği sisteme geçiş toplantısı olması[8] ve konunun tüm konferans boyunca görüşülmesi nedeniyle Zirve, "Eylem/Uygulama Konferansı" olarak da anılmaktadır. Bu bağlamda Zirve'nin önemi bir geçiş konferansı niteliği taşımasıdır. Marakeş Zirvesi'nin önemli gündem konuları ve sonuçları aşağıdaki gibi özetlenebilir[9]:

---

[7] Ayrıntılı bilgi için bakınız: http://www.nationalgeographic.com.tr/makale/kesfet/paris-iklim-zirvesinde-tarihsel-anlasma/2683

[8] Ayrıntılı bilgi için bakınız: http://www.greenpeace.org/turkey/tr/news/blog/mavi-gezegen/iklim-degisikligine-karsi-mucadeleye-devam-161123/blog/58098/

[9] Ayrıntılı bilgi için bakınız:
*http://unfccc.int/files/meetings/marrakech_nov_2016/application/pdf/marrakech_action_proclamation.pdf
*http://t24.com.tr/haber/trumpa-ragmen-yola-devam-eden-yeni-iklim-rejimi-ve-turkiyenin-degerli-yalnizligi,372371
*http://www.tema.org.tr/web_14966-2_1/entitialfocus.aspx?primary_id=1685&type=3&target=categorial1&detail=single&sp_table=&sp_primary=&sp_table_extra=
*https://bianet.org/biamag/insan-haklari/181144-marakes-paris-te-yakalanan-ivmeyi-devam-ettiriyor-yeni-hedef-2018*https://www.birgun.net/haber-detay/marakes-iklim-zirvesi-nin-5-onemli-sonucu-136509.html
*https://yesilgazete.org/blog/2016/11/11/350-org-cop22nin-ilk-haftasini-ozetledi-marakeste-neler-oluyor/
*https://tr.boell.org/tr/2018/04/06/cop23de-neler-olmustu

- Zirve'de Paris Anlaşması'nın –emisyon azaltımlarının ölçülmesi ve hesaplanması, iklim finansmanının sağlanması, teknoloji geliştirme ve transferi gibi- tüm teknik detaylarının yer alacağı bir rehber niteliğindeki kurallar kitabının ilk görüşmeleri gerçekleştirilmiştir.Paris Anlaşması'nın kural kitabının 2018'deki 24. Taraflar Konferansı'na kadar tamamlanması konusunda uzlaşılmıştır.

- Paris Anlaşmasının nasıl uygulanacağına odaklanan Marakeş Zirvesinde, taraf ülkelerin Ulusal Niyet Beyanları'nın (NDC), Paris Anlaşması çerçevesinde belirlenen hedeflerle uyumlu olmadığı ve revize edilerek hedeflere uyumlu hale getirilmesi gerekliliği görüşülmüştür. Öte yandan, Beyanların daha iddialı hedefler içermesi gerektiğine ve bu konuda kolaylaştırıcı diyalog sürecinin planlanmasına karar verilmiştir.

- ABD, Almanya, Meksika ve Kanada uzun dönemli sera gazı azaltım planlarını paylaşarak, 2050 yılı için %90'lara varan önemli azaltım hedefleri belirlemişlerdir.

- Zirve'de, gelişmekte olan ülkelere ulusal katkılarını sunmaları için kapasite ve finansman sunulması amacıyla "NDC Ortaklığı" kurulmuştur. Ülkelerin ulusal katkılarını yerine getirebilmeleri için kapasite ve finansman desteği sunulması amacı ile "NDC Ortaklığı" kurulduğu ilan edilmiştir.

- Uyum fonu konusu gündeme gelmiş; ancak uzlaşma sağlanamamıştır. İklim etkilerinden doğan kayıp ve zararların tespitinin nasıl yapılacağıyla ilgili ise beş yıllık bir çerçeve çıkarılmıştır.

Zirvenin sonunda ise Marakeş Deklarasyonu kabul edilmiştir. Deklarasyon, taraflara, acil bir öncelik olarak iklim değişikliği mücadelesinde en yüksek siyasi iradeyi gösterme çağrısı yapmaktadır. Paris Anlaşması ile yaratılan hareketin devam ettirilmesini, tarafların sera gazı salımlarının azaltımı ve uyum çabalarına yönelik çalışmalarını sürdürmesini ve aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin desteklenmesini de vurgulamaktadır. Ayrıca yoksulluğu önleme, gıda güvenliğini sağlama ve iklim değişikliğinin tarım üzerindeki etkileriyle küresel mücadele için de çağrı yapılmıştır. Devletlerin yanı sıra iklim değişikliğinde mücadelede yerel yönetimler, üniversiteler, özel sektör, STK'lar gibi devlet dışı aktörlerin de iklim değişikliği ile mücadelede derhal harekete geçmeleri gerekliliği belirtilmiştir.

Marakeş Zirvesi, iklim değişikliği ile mücadelede rol alan sivil toplum, belediyeler, ülkeler, iş dünyası ve bireylerin "Taraflar uzlaşana kadar, biz durmayacağız. İklim değişikliği çoktan milyonlarca insanın hayatını etkiliyor, biz mücadelemize devam edeceğiz," mesajıyla sonlanmıştır.[10]

5. Bonn İklim Zirvesi (23. Taraflar Konferansı) gündemi

23. İklim Zirvesi, 2017 yılında Bonn kentinde gerçekleşmiştir. Zirvenin ev sahipliği Winston Tayfunu'nunda gayri safi milli hâsılasının üçte birini, 44 yurttaşını ve 40.000 yaşam alanını kaybetmiş bir ülke olarak Fiji'de olmakla birlikte, Bonn'da gerçekleştirilmiştir. Zirvenin ana teması, Fiji yerel dilinde *arka planda herhangi bir şey gizlemeden hikâyeler anlatmak, katılımcı, kapsayıcı ve şeffaf bir iletişim süreci* anlamına gelen 'talanoa' sözcüğü (Talanoa Diyaloğu) olarak belirlenmiştir. Bu nedenle Zirve, iklim mağduru ülkelerin durumu tüm açıklığıyla tartışmak için başlatılan bir müzakere olarak kabul edilmektedir. Bonn İklim Zirvesi'nde öne çıkan gündem ve tartışılan en önemli konular şu şekilde özetlenebilir[11]:

[10]Ayrıntılı bilgi için bakınız: http://www.greenpeace.org/turkey/tr/news/blog/mavi-gezegen/iklim-degisikligine-karsi-mucadeleye-devam-161123/blog/58098/

[11] Ayrıntılı bilgi için bakınız:

*https://www.carbonbrief.org/cop23-key-outcomes-agreed-un-climate-talks-bonn

*https://tr.boell.org/tr/2018/04/06/cop23de-neler-olmustu

Paris Anlaşması'nın gidişatını değerlendirmek, ortaya konulan toplam katkıyı değerlendirmek ve yeni yol haritaları belirlemek amacıyla 2018 yılında "kolaylaştırıcı diyalog" isimli bir çalışma yapılmasına karar verilmiştir. Talanoa Diyaloğu da aslında ilki 2023'de yapılacak ve sonra her beş yılda bir yenilenecek olan "Global Stocktake" (küresel durum değerlendirilmesi) toplantılarının ilki olma özelliğindedir.

Bonn İklim Zirvesinin aslında bir kayıp ve zarar[12] müzakereleri toplantısı olması beklenmekteyken, konunun görüşülmesine dair yeterli koşul ve isteğin oluşmadığı görülmüştür.

Zirve'de en çok tartışılan konularda biri ise iklim finansmanı olmuştur. Her dört yılda bir yenilenen finansal mekanizmanın altıncı toplantısı da COP 23 sırasında gerçekleşmiştir. Yeşil İklim Fonu, iklim finansmanının ana fonu durumundadır ve Zirve'de dağıtılması açıklanan fon üzerinden değerlendirildiğinde yavaş ilerleme kaydettiği görülmektedir.

Zirve'nin en önemli gündem ve çıktılarından biri ise Toplumsal Cinsiyetle ilgili olmuştur. Zirve'de şu ana kadar yürütülen toplumsal cinsiyet çalışmalarını toplayan bir Eylem Planı oluşturulmuştur. Toplumsal Cinsiyet Aksiyon Planı (Gender Action Plan, GAP), toplumsal cinsiyet çalışmaları adına bugüne kadar yapılmış en kapsamlı plandır. Eylem planı, iklim değişikliği eylem planlarına, teknoloji ve finansman kararlarına ve projelerine kısacası iklim değişikliğine yönelik tüm ana plan ve programlara toplumsal cinsiyet perspektifini katmayı zorunlu tutmayı amaçlamaktadır. Eylem Planında bu durum açıkça belirtilmiştir. Buna göre, BİMÇDS'in her aşamasında ve Birleşmiş Milletlerin ilgili birimlerinde iklim politikaları oluşturulurken kadınların eşit, anlamlı ve tam katılmaları sağlanmalıdır. Oluşturulan politikalar cinsiyete duyarlı olmalıdır (UNFCCC, 2017).

Toplumsal cinsiyet başlığı 2017 müzakerelerinin en çok konuşulan başlıklarından biri olmuştur ve Eylem Planı, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifini Paris Anlaşması'nın uyumlaştırma çalışmalarının tümüne yaymayı hedeflemektedir.

Bonn Zirvesi'ne en büyük damgayı vuran gelişme ise ABD'nin Paris Anlaşmasından çekileceğine dair yaptığı açıklama olmuştur. ABD Başkanı Trump, Paris Anlaşması'nın "iklim değişikliğiyle mücadeleyi değil, diğer ülkelere ABD'ye karşı ekonomik avantaj kazandırmayı amaçladığını" savunarak, anlaşmanın ABD ekonomisine 3 trilyon dolar ve 6,5 milyon istihdam kaybına yol açacağını beyan etmiştir. Bununla birlikte ABD, uluslararası müzakerelere katılmaya devam edeceklerini de açıklamıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı da yaptığı açıklamada, Trump'ın yeni bir anlaşmaya olumlu bakabileceğini, bu noktada "ABD, kendine, kendi işletmelerine, işçilerine, insanlarına ve vergi mükelleflerine daha uygun koşulları tanımlayabilirse Paris Anlaşması'na yeniden dahil olmaya açık" olduğunu belirtmiş; ancak Paris İklim Anlaşması'nın tarafı olan ülkeler Trump'ın açıklamasının ardından, böyle bir durumun söz konusu olmayacağını vurgulamışlardır.[13]

*https://www.theguardian.com/environment/2017/nov/05/the-cop23-climate-change-summit-in-bonn-and-why-it-matters
*http://www.escarus.com/paris-anlasmasi-kural-kitabina-dogru-uluslararasi-iklim-muzakerelerinde-neredeyiz
*http://t24.com.tr/haber/trumpin-golgesinde-iklim-konferansi,483462

[12] Kayıp; iklim değişikliği kaynaklı yaşam alanı, toprak kültürel miras ve bizzat yaşamın kendisinin kaybı anlamına gelmektedir. Zarar ise aslında geri kazanılabilir veya iyileştirilebilir iklim değişikliği nedeniyle görülen zararı anlatmaktadır. BMİDÇS'nin ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar temel ilkesi bağlamında, genellikle gelişmiş ülkelerin karbon emisyonları nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde oluşan iklim felaketlerinde gelişmiş ülkelerin sorumluluk alması gerekmektedir. Ancak gelişmiş ülkeler, finansal ve yasal yükümlülüklerini kabul etmekten imtina etmekte ve kayıp ve zarara karşı finansmanı tartışmayı reddetmektedirler.

[13] Ayrıntılı bilgi için bakınız:
* https://www.theguardian.com/environment/2017/jun/01/donald-trump-confirms-us-will-quit-paris-climate-deal
* https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40128876
* https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40129916
* https://m.bianet.org/bianet/dunya/188890-abd-paris-anlasmasi-ndan-cekiliyoruz-ama-iklim-gorusmelerine-katilacagiz

Ancak, ABD'nin dünya genelindeki karbon emisyonlarının yaklaşık yüzde 15'ini tek başına ürettiği ve gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliği mücadelelerinde en önemli mali ve teknolojik destekçileri arasında yer aldığı düşünüldüğünde, Anlaşmanın uygulanması açısından oldukçasorunlu bir durum yaratacağı açıktır.

6. Sonuç

Küresel iklim değişikliği, her geçen gün önemini artıran ve bir an önce önlem alınması zorunluluğunu hissettiren bir sorun alanıdır. Bu nedenle ülkeler, küresel bir iklim rejimi kurmak üzere harekete geçmişlerdir. 1992 yılında gerçekleştirilen Rio Konferansı'nda uluslararası gündemde yer bulan iklim değişikliği sorununun çözümü için, Konferans sonucunda oluşturulan BİMÇDS ile ilk adım atılmıştır.

Hukuki bağlayıcılığı olmadan herhangi bir Sözleşme yapılmasının anlamı olmadığı anlaşılınca, bu eksiği kapatacak bir yasal düzenleme yapılması kararlaştırılmıştır. Kyoto Protokolü, bu çabanın bir sonucu olarak yürürlüğe girmiştir. Ancak iklim değişikliğiyle mücadelede atılan adımların başarısı azaltım ve uyum hedeflerine ulaşmaktan çok, konuyla ilgili bir farkındalık ve kamuoyu yaratmakla sınırlı kalmıştır. Nitekim bu çabaların çok da sonuç vermediği, ülkelerin yeterli iradeyi gösteremedikleri karbondioksit oranlarının gittikçe yükselmesinden anlaşılabilmektedir. Sonuç olarak geliştirilen uluslararası iklim politikaları aslında sera gazlarının azaltılması için herhangi bir yapısal değişikliği içermekten uzak kalmıştır.

Bu nedenle yeni bir küresel iklim rejiminin kurulması ve burada gelişmiş ya da gelişmekte olan tüm ülkelerin sorumluluk alması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Paris Anlaşması bu yeni iklim rejiminin çerçevesini çizen anlaşma olması açısından önem taşımaktadır. Çok daha az salınım azaltım hedefi koyan Kyoto Protokolü'nün yürürlüğe girmesi için 8 yıl beklenmiş olmasına rağmen, daha yüksek hedefler içeren Paris Anlaşması bir yıl içinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşmayı onaylayan ülkeler, sera gazı salınımlarının %99,76'sını yapan ülkelerdir. Bu açıdan şartlarına uyulduğu takdirde iklim değişikliğinin yönünü çevirebilecek potansiyele sahip olan Anlaşma, ne yazık ki belli özellikleri nedeniyle bu potansiyeli düşürmektedir.

Ülkelere "kendi sorumluluklarını belirleme" ve ulusal katkı beyanlarına göre hareket etme serbestisi veren Anlaşma'nın -hukuki bağlayıcılığı olsa da- çabaları ülkelerin kendisine bırakması ve hukuki bir yaptırımının olmaması başarı oranını da olumsuz olarak etkileyecek bir durum yaratmaktadır. Öte yandan, sera gazı salınımı en yüksek ikinci ülke olan ABD'nin Anlaşmadan çekildiğini beyan etmesinin, Anlaşmayı uygulama noktasında sıkıntıya düşüreceği aşikardır. Nitekim en fazla sorumluluk alması gereken ülkenin bundan kaçınması, bir süre sonra hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin de pürüz çıkarma potansiyelini artırmaktadır. Sonuç olarak, iklim değişikliği ile mücadelede uluslararası bu çabaların önemi açıktır; ancak hukuki yaptırımı çok net ve caydırıcı olmadan iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini durdurabilmesi çok olanaklı görünmemektedir.

Paris Anlaşmasının ardından düzenlenen Marakeş ve Bonn Zirveleri ise yine çok etkili bir gündem yaratmaktan öte, Anlaşmanın uygulamaya nasıl geçirileceğine ilişkin tartışmaları sürdürmüş ve buna ilişkin kararlar almıştır. Paris Kurallar Kitabı, Kolaylaştırıcı Diyalog, Toplumsal Cinsiyet gibi Paris Anlaşmasının uygulanmasına yönelik ve daha sonraki Taraflar Konferanslarında gündem olacak olan konulara odaklanan Zirveler bu anlamda önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

350.org COP22'nin İlk Haftasını Özetledi: Marakeş'te Neler Oluyor, (2016).https://yesilgazete.org/blog/2016/11/11/350-org-cop22nin-ilk-haftasini-ozetledi-marakeste-neler-oluyor/, Erişim Tarihi: 22.09.2018.

ABD'nin Paris İklim Anlaşması'ndan Çekilmesinin Yaratacağı 5 Etki, (2017). https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40128876, Erişim Tarihi: 21.09.2018.

ABD: Paris Anlaşması'ndan Çekiliyoruz Ama İklim Görüşmelerine Katılacağız, (2017). https://m.bianet.org/bianet/dunya/188890-abd-paris-anlasmasi-ndan-cekiliyoruz-ama-iklim-gorusmelerine-katilacagiz, Erişim Tarihi: 21.09.2018.

COP23'de Neler Olmuştu, (2018). https://tr.boell.org/tr/2018/04/06/cop23de-neler-olmustu, Erişim Tarihi: 22.09.2018).

COP23: Key Outcomes Agreed at the UN Climate Talks in Bonn, (2017). https://www.carbonbrief.org/cop23-key-outcomes-agreed-un-climate-talks-bonn, Erişim Tarihi: 12.09.2018.

Donald TrumpConfirms US WillQuit Paris Climate Agreement, (2017). https://www.theguardian.com/environment/2017/jun/01/donald-trump-confirms-us-will-quit-paris-climate-deal, Erişim Tarihi: 21.09.2018.

Duru, B. (2001). Viyana'dan Kyoto'ya İklim Değişikliği Serüveni. *Mülkiye Dergisi*, 25.230, 301-333.

Godrej, D. (2003). *Küresel İklim Değişikliği*. İstanbul: Metis Yayınları.

İklim Değişikliği Eylem Planı Değerlendirme Raporu (2013). http://tr.boell.org/sites/default/files/tipig_idep_raporu.pdf, Erişim Tarihi: 22.09.2018.

İklim Değişikliğine Karşı Mücadeleye Devam, (2016). http://www.greenpeace.org/turkey/tr/news/blog/mavi-gezegen/iklim-degisikligine-karsi-mucadeleye-devam-161123/blog/58098/.

İklim İçin Marakeş Bildirisi İmzalandı, (2016). https://www.evrensel.net/haber/296223/iklim-icin-marakes-bildirisi-imzalandi, Erişim Tarihi: 21.09.2018.

Kyoto Protokolü, (2009). http://iklim.cob.gov.tr/iklim/Files/Mevzuat/kyoto_protokol.pdf, Erişim Tarihi: 12.07.2018.

MFA, BMİÇDS, (2005). http://www.mfa.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi.tr.mfa, Erişim Tarihi: 12.07.2018.

MFA, Kyoto Protokolü, (2009). http://www.mfa.gov.tr/kyoto-protokolu.tr.mfaMFA, Erişim Tarihi: 12.07.2018.

MFA, Paris Anlaşması, (TY). http://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa, Erişim Tarihi: 13.08.2018.

Marakeş İklim Zirvesinin 5 Önemli Sonucu, (2016). https://www.birgun.net/haber-detay/marakes-iklim-zirvesi-nin-5-onemli-sonucu-136509.html, Erişim Tarihi: 19.08.2018.

Marakeş Zirvesi'nin Ardından, (2016). http://www.tema.org.tr/web_14966-2_1/entitialfocus.aspx?primary_id=1685&type=3&target=categorial1&detail=single&sp_table=&sp_primary=&sp_table_extra=, Erişim Tarihi: 22.09.2018.

Marakeş Paris'te Yakalanan İvmeyi Devam Ettiriyor, Yeni Hedef 2018, (2016). https://bianet.org/biamag/insan-haklari/181144-marakes-paris-te-yakalanan-ivmeyi-devam-ettiriyor-yeni-hedef-2018. Erişim Tarihi: 19.08.2018).

Paris Anlaşması Kural Kitabına Doğru Uluslararası İklim Müzakerelerinde Neredeyiz, (2018). http://www.escarus.com/paris-anlasmasi-kural-kitabina-dogru-uluslararasi-iklim-muzakerelerinde-neredeyiz, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

Paris Anlaşması, (2015). http://www.hidropolitikakademi.org/wp-content/uploads/2016/01/Paris_Anlasmasi-ISBN-978-605-83799-1-6.pdf, Erişim Tarihi: 11.09.2018.

Paris İklim Zirvesi'nde Tarihsel Anlaşma, (2015). http://www.nationalgeographic.com.tr/makale/kesfet/paris-iklim-zirvesinde-tarihsel-anlasma/2683, Erişim Tarihi: 17.09.2018.

The COP23 Climate Change Summit in Bonn and Why It Matters, (2017). https://www.theguardian.com/environment/2017/nov/05/the-cop23-climate-change-summit-in-bonn-and-why-it-matters, Erişim Tarihi: 13.09.2018.

Trump ABD'yi Paris İklim Anlaşması'ndan Neden Çekti?, (2017). https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40129916, Erişim Tarihi: 21.09.2018.

Trump'ın Gölgesinde İklim Konferansı, (2017). http://t24.com.tr/haber/trumpin-golgesinde-iklim-konferansi,483462, Erişim Tarihi: 12.09.2018.

Trump'a Rağmen Yola Devam Eden Yeni İklim Rejimi ve Türkiye'nin Değerli Yalnızlığı, (2016). http://t24.com.tr/haber/trumpa-ragmen-yola-devam-eden-yeni-iklim-rejimi-ve-turkiyenin-degerli-yalnizligi,372371, Erişim Tarihi: 21.09.2018.

Türkeş, M. (2001). Küresel iklimin korunması, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye. Tesisat Mühendisligi, TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Süreli Teknik Yayın 61: 14-29.

UNEP,(2016). The Emissions GAP Report 2016.wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/10016/emission_gap_report_2016.pdf, Erişim Tarihi: 10.09.2018.

UNFCCC, (1992). United Nations Framework Convention for Climate Change, https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf, Erişim Tarihi: 13.08.2018.

UNFCCC, (1998). Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change, http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf, Erişim Tarihi: 13.08.2018.

UNFCCC, (2016). Marrakech Action Proclamation for Our Climate and Sustainable Development, http://unfccc.int/files/meetings/marrakech_nov_2016/application/pdf/marrakech_action_proclamation.pdf, Erişim Tarihi: 21.09.2018.

UNFCCC, (2017). Establishment of a Gender Action Plan, https://unfccc.int/sites/default/files/cp23_auv_gender.pdf, Erişim Tarihi: 14.09.2018.